

II Odbrana nesvrstanih zemalja osloncem na sopstvene snage i međusobnu saradnju i solidarnost

MIČO ČUŠIĆ

Bezbednost i odbrana nesvrstanih zemalja osloncem na sopstvene snage i savezništvo u ratu

Način odbrambenog organizovanja svake zemlje proističe iz njenog unutrašnjeg društvenog uređenja, spoljne politike i međunarodnih odnosa konstituisanih na tim osnovama. Ako to opredeljenje prihvatimo kao polaznu osnovu na kojoj nastaje odbrambena koncepcija, onda je nesvrstanost bitan faktor odbrane nesvrstanih zemalja. Na takav zaključak upućuje i činjenica da je nesvrstanost nastala kao antiblokovski pokret i politika i da je samim tim sa svojim principijelnim stavovima utvrdila osnovne oblike svog odbrambenog organizovanja. Nesvrstanost je po svojoj suštini antinasilje, antirat, jer je njen smisao upravo sprečavanje rata i očuvanje mira. Takva opredeljenja nesvrstanih, posebno dosledna borba za primenu principa miroljubive aktivne koegzistencije i nesvrstanosti u međunarodnim odnosima, najneposrednije uslovljavaju i odnos prema savezništvu u ratu.

Problem savezništva u ratu jedan je od fundamentalnih pitanja o kome su najopštiji stavovi zauzeti još u fazi nastanka nesvrstanosti. Takva opredeljenja su zauzeta u osnovnim dokumentima na konferencijama nesvrstanih, češće implicitno nego eksplicitno, zatim nešto određenje u dokumentima sa bilateralnih i multilateral-nih regionalnih sastanaka najistaknutijih lidera pokreta i najzad dosta stavova o ovom pitanju možemo naći u delima stvaraoca nesvrstanosti. Međutim, mnoga pitanja su još uvek otvorena i zahtevaju pravi odgovor. Savezništvo u ratu moramo shvatiti kao specifičnu formu odnosa među državama i narodima koji se uspostav-

ljaju u konkretnim društveno-istorijskim uslovima, pa je nemoguće jednom za sva vremena dati formulu za njegovo uspostavljanje, održavanje i razvijanje. Mnogi unutrašnji i međunarodni, istorijski i savremeni činioци utiču na savezništvo u ratu, pa ih je neophodno svestrano izučiti da bi se njihov uticaj, pozitivan ili negativan, mogao iskoristiti, odnosno eliminisati u razvijanju saveznih odnosa u savremenom ratu.

Savremena međunarodna zajednica je institucionalno organizovano društvo. Odnosi u njoj su regulisani međunarodnim ugovorima, poveljama, sporazumima, konvencijama i drugim multilateralnim ili bilateralnim aktima. Mnogi od tih akata imaju univerzalno značenje kao što je, na primer, Povelja Ujedinjenih nacija i univerzalno prihvaćene međunarodne konvencije i deklaracije Ujedinjenih nacija. U tim dokumentima su zauzeti stavovi o ratu i regulisana mnoga pitanja o odnosima zaraćenih strana i trećih zemalja. Zauzeti su osnovni stavovi o mogućnosti sklapanja ratnog savezništva, odnosno regulisano je pravo individualne i kolektivne odbrane od agresije. Mnoge od odredaba iz tih dokumenata se danas proizvoljno tumače i nedosledno primenjuju. Međutim, bez obzira na sve to, one su bitna osnova na kojoj je jedino moguće razmatrati mogućnosti ostvarivanja ratnog savezništva, naročito za države koje se dosledno pridržavaju principa međunarodnog prava i nezavisnosti, kao što je slučaj sa nesvrstanim zemljama.

Na celokupne odnose u savremenoj međunarodnoj zajednici, pa u tom kontekstu i na međunarodne odnose nesvrstanih zemalja, naročito na mogućnost razvijanja savezničkih odnosa u slučaju agresije, bitno utiču i: politika s pozicije sile, blokovsko grupisanje, multilateralni i bilateralni vojni savezi, pokušaji ograničavanja suvereniteta i nesvrstanost. Zbog toga je nužno sagledati korelaciju odnosa između njih i ratnog savezništva pre nego što se izvuku određeni zaključci. Takođe je bitno sagledati dosadašnja iskustva, posebno iskustva savremenih odbrambenih, revolucionarnih i narodnooslobodilačkih ratova, jer se fenomen ratnog savezništva ne može kompleksno izučiti bez uvažavanja istorijskih iskustava i savremenih savezničkih odnosa.

Odbrambeni ratovi, revolucionarni i narodnooslobodilački pokreti posle drugog svetskog rata i savezništvo

U ratovima koji su vođeni posle drugog svetskog rata vredna su pažnje tri oblika savezništva: (1) savezništvo zaraćenih strana sa velikim silama; (2) regionalna savezništva dveju ili više zemalja

u ratu; (3) neformalna savezništva, koja su ostvarivana između velikog broja zemalja, naroda, progresivnih pokreta i snaga, s jedne strane, i nacionalnooslobodilačkih i revolucionarnih pokreta, s druge strane.

Savezništva zaraćenih strana sa velikim silama u mnogo čemu nose obeležja blokovskog savezništva. Položaj velike sile u takvim savezima je izrazito superioran i privilegovan, jer ona, po pravilu, ne učestvuje sa svojim oružanim snagama u ratnom sukobu. Velika sila daje ekonomsku pomoć, naročito u vojnoj opremi, zatim političku podršku na međunarodnom planu, uključujući i Ujedinjene nacije, koristeći pri tome veoma često i pravo veta u Savetu bezbednosti, i najzad »garantuje« da se u sukob neće direktno umešati druge zemlje, posebno suparnički vojni blok i njegova vodeća sila. Naravno, sve to veoma skupo naplaćuje.

Najtipičniji savezi zaraćenih strana sa velikim silama, posle drugog svetskog rata jesu: Kina—Severna Koreja, s jedne strane, i SAD (uz simbolične snage još 20 zemalja u sastavu Ujedinjene komande) i Južna Koreja, s druge strane, u korejskom ratu 1950—1953. godine; SAD—Izrael u svim ratovima posle 1956. godine vođenim na Bliskom istoku između Izraela i arapskih zemalja; Velika Britanija i Francuska—Izrael u ratu sa Egiptom 1956. godine; SSSR—Egipat u ratovima Egipta i Izraela do polovine sedamdesetih godina; SSSR—Sirija u ratovima Izrael—Sirija; SSSR—Somalija, s jedne strane, i Etiopija—SAD, s druge strane, a zatim SSSR—Etiopija, s jedne strane, i SAD—Somalija, s druge strane, u sukobima i ratovima između Somalije i Etiopije; SSSR—Vijetnam u ratu Vijetnam—Kampučija; SSSR—Angola, s jedne strane, i SAD, Velika Britanija—Južnoafrička Republika, s druge strane, u sukobima i ratovima na jugu Afrike; zatim SAD—Oman, SAD—Kenija, SAD—Južni Vijetnam; SSSR—Narodna Demokratska Republika Jemen; SSSR—Indija i dr.

Savezništva koja se ostvaruju između velikih sila i zemalja van blokovskih grupacija, bez obzira na to da li su te države u ratu ili nisu, služe kao most preko koga se uspostavlja dominacija nad njima i ostvaruju globalni interesi velikih. Zbog toga za uspostavljanje odnosa dominacije i hegemonije velikih sila nad vanblokovskim zemljama savezništvo, kao posebna forma odnosa, veoma je često korišćeno i zloupotrebljavano. Razvijenost i ravnopravnost saradnje u okviru jednom uspostavljenog savezništva pruža mogućnost uspostavljanja neravnopravnih odnosa kroz razne oblike. Analiza tih

odnosa pokazuje da su postignuti brojni međusobno povezani i zavisni aranžmani koji sve više sužavaju okvire samostalne egzistencije tih državnih zajednica. Naročito je teško obezbediti samostalan razvitak oružanih snaga. Uspostavljanje takvih savezničkih odnosa, zasnovanih na dominaciji i hegemoniji velikih sila, u ovoj sferi često negira osnovne vrednosti ostvarene u revolucionarnoj nacionalnooslobodilačkoj borbi. Zbog toga su takva savezništva neprihvatljiva, pa se mogu razmatrati uglavnom kao negativna iskustva. U celini uzeto, ova savezništva donose zemljama koje u njih stupaju gori položaj u odnosu na veliku silu nego što ga imaju i same članice blokovskih grupacija.

Regionalna savezništva dveju ili više zemalja najtipičnija su za arapske zemlje. Posle drugog svetskog rata među arapskim zemljama sklopljeno je više »federacija«, »liga«, odbrambenih paktova, vojnih sporazuma i »unija«, među kojima su značajniji: Arapska liga osnovana 1945. godine, koja deluje i danas, ali je vojna komponenta saradnje u drugom planu, odnosno nije nikada ni funkcionisala uspešno, iako je trebalo da bude osnova arapskog savezništva; Sporazum o ujedinjenju Egipta i Sirije u Ujedinjenu Arapsku Republiku (UAR), potpisan 1958. godine, kojim su stvorene i zajedničke oružane snage, a taj savez se raspao pre nego što su ostvarene njegove odredbe; Sporazum o federaciji arapskih republika između UAR, Sirije i Libije (1958), sa posebno naglašenom vojnom saradnjom, takođe se raspao; Odbrambeni pakt Egipat — Jemen (1964) isto tako se raspao; Unija Sirija — Irak — Egipat (1963) takođe se raspala, i Unija Irak — UAR (1964), takođe se raspala. Takvu sudbinu su doživele i regionalne blokovske tvorevine, kao što su Bagdadski, CENTO, SEATO i ANZUS paktovi. Tako su prošli i mnogi drugi multilateralni i bilateralni regionalni savezi.

Gotovo da je nemoguće naći primer uspešnog funkcionisanja regionalnog savezništva u ratovima vođenim posle drugog svetskog rata. Zbog toga se nameće zaključak da je sklapanje takvih saveza u današnjim uslovima, da bi se savezništvo ostvarivalo u nekom budućem ratu, bezuspešan posao. Već sama činjenica da se odnosi, društveni uslovi, pa i ciljevi i interesi zemalja koje sklapaju takve saveze mogu bitno izmeniti upućuju na zaključak da njihovo funkcionisanje u ratu nije ničim zagarantovano.

Neformalna savezništva posle drugog svetskog rata ostvarena su između velikog broja zemalja, naroda, progresivnih pokreta i snaga, s jedne strane, i nacionalnooslobodilačkih i revolucionarnih

pokreta i zemalja žrtava agresije, s druge strane. Većina nacionalnooslobodilačkih i revolucionarnih pokreta, odnosno oslobođenih i konstituisanih suverenih državnih zajednica opredelila se za nesvrstanost koja im je jedina pružala realne šanse da same odlučuju o svojoj sudbini.

Nesvrstanost je bila jedina alternativa koja je omogućavala nezavisnost i samostalnost oslobodilačkim pokretima i suverenitet i teritorijalni integritet novim državnim zajednicama. Ona je postala jedina realna snaga koja se može uspešno suprotstaviti politički sile i dominaciji, odlučujuće doprineti demokratizaciji međunarodnih odnosa, prevazilaženju blokovske podele i potčinjavanju u međunarodnim odnosima, obezbediti uslove za opstanak i razvoj oslobodilačkih pokreta i samostalnu egzistenciju vanblokovskih zemalja. Nesvrstanost je prerasla u najširu akciju progresivnih snaga za menjanje postojećih i uspostavljanje novih međunarodnih odnosa koji će omogućiti i »... pomoć« — kako kaže Tito — »zemljama čiji narodi žele da ostvare društvene promjene koje odgovaraju njihovim potrebama, bez miješanja spolja.«

U pogledu pružanja podrške i pomoći, odnosno ostvarivanja neformalnog savezništva sa oslobodilačkim i revolucionarnim pokretima, kao i vanblokovskim zemljama u celini, nesvrstane zemlje, još i pre institucionalizacije pokreta, otvarale su perspektivu veće i redovnije multilateralne ekonomske i političke pomoći i podrške preko Ujedinjenih nacija i upućivale na direktnu saradnju sa progresivnim nacionalnooslobodilačkim i revolucionarnim pokretima. Velike sile su davale prednost bilateralnoj pomoći i savezništvu koje je vodilo ostvarivanju njihovih ciljeva. Negativna iskustva iz takvih odnosa sa velikim silama i nedovoljna podrška i pomoć nacionalnooslobodilačkim i revolucionarnim pokretima i zemljama koje su postale žrtva agresije uslovile su ostvarivanje takvih oblika podrške, pomoći i savezništva koja nisu imala formalnopravnu osnovu, ali su bila suštinski vredna i funkcionalna.

Neformalna, ali suštinski vredna savezništva ostvarena su sa gotovo svim revolucionarnim i nacionalnooslobodilačkim pokretima i zemljama koje su bile žrtve agresije posle drugog svetskog rata. Među njima su najznačajniji: revolucionarna nacionalnooslobodilačka borba naroda Indokine (Vijetnam, Laos, Kampučija, 1948—1954); Alžira (1954—1962) i Madagaskara (1947) protiv francuske kolonijalne vlasti; nacionalnooslobodilačka borba Indonezije (1945—1949) i Zapadnog Irijana (1945—1963) protiv holandske kolonijalne vla-

sti; revolucionarna nacionalnooslobodilačka borba Angole (1961—1975), Mozambika (1964—1975), Gvineje Bisao (1963—1974) i ostrva Sao Tome, Principe i Zelenortskih protiv portugalske kolonijalne vlasti; revolucionarna nacionalnooslobodilačka borba Namibije protiv Južnoafričke Republike; revolucionarna borba i odbrambeni rat Vijetnama, Kampučije i Laosa protiv američkih intervencionističkih snaga i agresije na Severni Vijetnam; odbrana prava naroda Palestine i podržavanje PLO; i dr.

U tim savezništvima su ostvareni svi oblici saradnje, pružanja pomoći i podrške, među kojima su posebno značajni: obezbeđivanje podrške međunarodnog javnog mnjenja; uporno iznalaženje političkog rešavanja putem Ujedinjenih nacija u Savetu bezbednosti, Generalnoj skupštini ili drugim organima; zbrinjavanje izbeglica i ranjenika, sprečavanje epidemija i medicinska pomoć u svim vidovima putem Ujedinjenih nacija; upućivanje oružanih snaga Ujedinjenih nacija radi sprovođenja odluka Saveta bezbednosti; svi vidovi ekonomske i tehničke pomoći putem specijalizovanih agencija Ujedinjenih nacija; delovanje, podrška i pomoć nesvrstanih zemalja putem Ujedinjenih nacija, i multilateralnih oblika suprotstavljanja agresiji, kontrarevolucionarnim, intervencionističkim ratovima i pokušajima da se oružjem očuva kolonijalna vlast; bilateralna pomoć nesvrstanih zemalja svim odbrambenim ratovima, revolucionarnim, nacionalnooslobodilačkim i progresivnim pokretima koja je obuhvatala sve oblike materijalne pomoći, uključujući i naoružanje i vojnu opremu, zatim sve oblike političke podrške, i najzad sve oblike obuke kadrova, zbrinjavanja ranjenika i izbeglica.

Odbrana osloncem na sopstvene snage i savezništvo u slučaju agresije

U zvaničnim dokumentima usvojenim na konferencijama nesvrstanih zemalja pitanje vojnih saveza je razmatrano uglavnom sa stanovišta odnosa prema blokovskom grupisanju i blokovskoj politici. U stvari, nesvrstanost je i nastala kao antiblokovski pokret i politika. Zbog toga je pitanje međusobne saradnje među nesvrstanim zemljama u sferi odbrane uglavnom razmatrano sa stanovišta davanja podrške, osude agresije, pružanja pomoći, angažovanja Saveta bezbednosti u rešavanju međunarodnih sporova itd. Međutim, to ne znači da nesvrstane zemlje nisu i o tom pitanju zauzimale stavove.

Bitan preduslov ostvarivanja uspešnog savezništva u ratu jeste obezbeđenje povoljne pozicije zemlje u međunarodnoj zajednici u miru. Sve aktivnosti nesvrstanih zemalja u savremenom svetu, naročito u Ujedinjenim nacijama i progresivnim pokretima, direktno doprinose stabilizaciji njihovog međunarodnog položaja, obezbeđuju im veliki broj prijatelja, poštovalaca i saradnika — budućih saveznika, a sve to dobro iskorišteno trebalo bi da multiplicira snagu odbrane nesvrstanih.

Stabilna međunarodna pozicija svake nesvrstane zemlje — koja se potvrđuje u punom suverenitetu, samostalnoj i nezavisnoj međunarodnoj poziciji, konstruktivnoj aktivnosti u međunarodnoj zajednici, s jedne strane, i u punoj podršci svih miroljubivih i progresivnih snaga sveta, s druge strane — značajan je faktor stabilnosti međunarodnog položaja nesvrstanih zemalja, neposredno utiče na čvrstinu njihovog odbrambenog sistema i značajna je osnova za razvijanje uspešnog savezništva u ratu.

Većina nesvrstanih zemalja ima sa najvećim brojem zemalja sveta razvijene odnose zasnovane na principima miroljubive aktivne koegzistencije, pri čemu dosledno stoje na stanovištu da se jedino primenom tih principa mogu rešiti svi sporovi i problemi koji se javljaju u međunarodnoj zajednici. Dosledna borba za primenu principa miroljubive aktivne koegzistencije i principa nesvrstanošći afirmiše nesvrstane zemlje kao značajan subjekat u savremenim međunarodnim odnosima. Nesvrstanost je upravo zbog principijelnosti i aktivnosti u međunarodnoj zajednici prevazišla poziciju i značaj koji bi nesvrstane zemlje imale izvan pokreta. Agresija na ma koju nesvrstanu zemlju, ma od koga bila izvršena, morala bi naići na osudu ne samo nesvrstanih zemalja i progresivnih snaga u čitavom svetu, već i na otpor javnog mnjenja i miroljubivih snaga i u državi koja bi agresiju preduzela.

Organizacija ujedinjenih nacija je, prema Povelji, dužna da zaštiti legitimna prava svojih članica. Većina nesvrstanih zemalja su aktivne i istaknute članice Ujedinjenih nacija. Članice Organizacije ujedinjenih nacija imaju pravo, a po sadašnjim stavovima njenih glavnih organa i dužnost, da pomognu žrtvi agresije i da aktivno učestvuju u njenoj odbrani. Svojom dosadašnjom aktivnošću, doslednošću i principijelnim stavovima u svim organima Ujedinjenih nacija, nesvrstane zemlje su se pokazale dostojnim i zaslužnim članicama kojima ta pomoć u slučaju potrebe ne bi mogla biti uskraćena.

Afirmacija nesvrstanih zemalja kao doslednih boraca za mir u svetu i ravnopravne odnose među narodima i državama, s jedne strane, i orijentacija na odbranu osloncem na sopstvene snage, s druge strane, logična su posledica principijelnosti u borbi za demokratizaciju međunarodnih odnosa i doslednost u borbi za primenu principa miroljubive aktivne koegzistencije. Danas su borba za mir, ravnopravne odnose među narodima i oslonac na sopstvene snage u odbrani komponente jedne jedinstvene politike, komponente koje proizlaze jedna iz druge. U takvom opštem konceptu međunarodne politike, nesvrstane zemlje odlučno odbacuju rat i politiku sile kao sredstvo rešavanja međunarodnih sporova i zastupaju stanoviše koje je u skladu sa Poveljom ujedinjenih nacija, da je elementarno i neotuđivo pravo svakog naroda da brani svoju slobodu, nezavisnost i suverenitet i da sam odlučuje o svom unutrašnjem društvenom uređenju. Iz toga proizlazi i pravo naroda da vodi borbu za svoje nacionalno i socijalno oslobođenje i da brani svoju nacionalnu nezavisnost. Ovi generalni stavovi u našoj politici daju univerzalan smisao odbrani osloncem na sopstvene snage, kao instrumentu mira i sredstvu za sprečavanje rata, iz čega proizlazi i odnos odbrane nesvrstanih zemalja prema spoljnom svetu, s jedne strane, i odnos sveta prema takvoj odbrani, s druge strane.

Dosadašnjim proučavanjem fenomena savezništva u ratu nesvrstanih zemalja dolazimo do zaključka da odbrana nesvrstanih zemalja, kada je reč o njenoj spoljnoj funkciji, mora biti odbrambeni sistem koji služi isključivo za odbranu suvereniteta, nacionalne nezavisnosti i teritorijalnog integriteta. Takva odbrana, isticao je drug Tito, govoreći o opštenarodnoj odbrani Jugoslavije, »nije uperena ni protiv koga ko želi mir i ko poštuje naše pravo na slobodu i samostalan ekonomski, politički i društveni razvitak.« Takav sistem odbrane se ni u kom vidu ne može pojaviti kao agresivna snaga koja bi ugrožavala ma čiju slobodu, nezavisnost i mir. Iz toga proizlazi i zaključak da je odbrana osloncem na sopstvene snage antinasilje, antirat, jer je njen smisao upravo sprečavanje rata i očuvanje mira. Tako koncipirana odbrana se pojavljuje na međunarodnom planu kao značajna podrška borbi nesvrstanih zemalja za očuvanje mira, za sprečavanje upotrebe sile kao sredstva rešavanja međunarodnih sporova i za rešavanje međunarodnih problema mirnim putem, što obavezuje međunarodnu zajednicu kao celinu i sve subjekte međunarodnih odnosa pojedinačno na adekvatan odnos prema nesvrstanim zemljama.

Opređenjem za politiku nesvrstavanja, nesvrstane zemlje su odlučno odbacile politiku vezivanja za blokove i svrstavanje u vojne saveze pod patronatom supersila, a opredeljenjem da ne stvaraju novi »treći« vojni savez i da izgrađuju sistem odbrane osloncem na sopstvene snage nedvosmisleno potvrdile da će se najodlučnije suprotstaviti svakoj agresiji. Iz ta tri fundamentalna stava u odbrambenoj politici nesvrstanih zemalja ponekad proizlazi shvatanje da su se one lišile svih oblika savezništva, podrške i pomoći u eventualnom ratu protiv agresora. Takva shvatanja su najčešće proizvod želje da se omalovažava i politika nesvrstavanja i odbrana osloncem na sopstvene snage, a ređe nerazumevanje njihove suštine, jer se sa tim, obično, traže upravo suprotna rešenja, tj. odricanje od politike nesvrstavanja i vezivanje za neku od blokovskih grupacija. Zbog toga je veoma važno odrediti naš odnos prema savezništvu, podršci i pomoći u eventualnoj agresiji na nesvrstane zemlje. Polazna osnova, koja je određena opredeljenjem za takvu odbranu, nije i ne može biti odricanje od savezništva, podrške i pomoći u slučaju agresije, već traženje rešenja da se ta pitanja rešavaju na najbolji način za specifične uslove u kojima se nalazi svaka nesvrstana zemlja i na osnovu stečenih iskustava.

1) U svim dosadašnjim ratovima savezništvo je bilo specifična forma odnosa među državama i narodima koji su proizlazili iz konkretnih društveno-istorijskih uslova i procesa, bliskosti ili podudarnosti osnovnih interesa i ciljeva rata. Na toj osnovi bi se stvaralo savezništvo i u budućem ratu. Istorijsko iskustvo potvrđuje opravdanost, čvrstinu i realnost takvog savezništva. Nesvrstane zemlje nemaju nikakvog razloga da se ograđuju od te vrste savezništva, jer ono ne bi bilo u suprotnosti ni sa politikom nesvrstavanja ni sa Poveljom Ujedinjenih nacija. Takva savezništva nesvrstani nemaju razloga da odbacuju, već ih moraju smatrati mogućim i poželjnim u svakom odbrambenom ratu.

2) Vojno-politički savezi koji se stvaraju u miru, u današnjim uslovima, kao multilateralni ili bilateralni ugovori najčešće predstavljaju jednostrano okupljanje većeg ili manjeg broja malih, srednjih, pa i velikih sila oko vodećih sila u blokovskoj grupaciji. Takva savezništva nose vrlo mnogo neizvesnosti. Samostalnost tih zemalja je ograničena, dominacija vodećih sila u njima je veoma izražena; suverenitet je ograničen i doveden u pitanje; oružane snage u celini ili većim delom su otuđene, jer se nalaze pod zajedničkom komandom koju drži vodeća sila bloka, i sl. Uz sve to — nije uvek zagarantovana podrška saveznika, pa ni vodećih sila u even-

tualnom ratu. Zbog toga se javljaju i dezintegracione tendencije u takvim savezima, naročito kada dođe do saznanja da ta savezništva donose samo štetu. Takva savezništva su za nesvrstane zemlje neprihvatljiva.

3) Prava savezništva koja se stvaraju u uslovima rata ili u uslovima nacionalnooslobodilačke borbe ne moraju imati kao osnovu formalne ugovore. Nacionalnooslobodilački i revolucionarni pokreti koji su vodili borbu za nacionalno i socijalno oslobođenje posle drugog svetskog rata nisu imali nikakve formalne ugovore, ali su imali punu moralnu i materijalnu podršku i pomoć svih progresivnih snaga sveta. Slično je bilo i sa podrškom i pomoći i mnogim revolucionarnim i odbrambenim ratovima. Savezništvo, prema tome, ne mora biti regulisano formalnopravnim aktom, koji često u najkritičnijem momentu postaje bezvredan, već se uspostavlja putem brojnih neformalnih, ali suštinski vrednih konkretnih odnosa. Konceptija odbrane osloncem na sopstvene snage daje prednost takvim savezništvima, što ne znači da nesvrstane zemlje ne bi mogle uspostavljati savezničke odnose radi samoodbrane, u skladu sa članom 51. Povelje Ujedinjenih nacija, ako bi se za to stekli određeni društveno-istorijski uslovi i to zahtevali interesi date zemlje, odnosno ako bi to omogućavalo uspešniju odbranu nezavisnosti, suvereniteta i teritorijalnog integriteta, a bilo bi usmereno protiv agresije i agresora.

4) Mnoga savezništva stvarana u miru postala su bezvredna kad su počinjali ratovi. Zbog toga je logično prihvatiti stanovište da takva savezništva kao formalnopravne bilateralne ili multilateralne institucije u miru načelno ne treba uspostavljati. Međutim, načelno neprihvatanje mogućnosti uspostavljanja savezništva, uz regulisanje savezničkog odnosa ugovornim aktom u miru, ne negira mogućnost da se u kriznoj situaciji, naročito u neposrednoj ratnoj opasnosti, određenim dokumentom reguliše saveznički odnos sa jednom ili više zemalja, radi zajedničke odbrane od agresije koja se na njih priprema ili neposredno predstoji. To nije u suprotnosti ni sa Poveljom Ujedinjenih nacija, ni sa principima miroljubive aktivne koegzistencije i nesvrstavanja.

5) Teorije o savezništvu na ideološkoj osnovi, koje se još uvek zastupaju kao osnova savezničkih odnosa, poodavno su postale iluzije. Takvim teorijama se i danas zanose neke zemlje iako ih praksa uporno demantuje. U domen tih teorija ulaze i doktrina ograničenog suvereniteta i sve teorije o odbrani »slobodnog sveta«, »građanskog društva« i kapitalizma u celini od »komunističke opa-

snosti«. Sa stanovišta politike nesvrstanih takve teorije su neprihvatljive, jer savezništva zasnovana na njima često postaju bezvredna i redovno ugrožavaju suverenitet manjih zemalja. S druge strane, ostvarivanju pravog ratnog savezništva, razlike u društvenom sistemu ne moraju biti prepreka. To najbolje potvrđuje ratno savezništvo između Sovjetskog Saveza i zapadnih kapitalističkih zemalja, a i savezništvo i saradnja revolucionarno-oslobodilačkog pokreta Jugoslavije sa Velikom Britanijom i Sjedinjenim Američkim Državama u drugom svetskom ratu.

Analiza savezništva zaključenih i ostvarenih između dva svetska rata, savezništva Jugoslavije u prošlosti, a naročito pred drugi svetski rat, u njemu i posle njega, savezništva koja su ostvarena u nacionalnooslobodilačkim, revolucionarnim i odbrambenim ratovima posle drugog svetskog rata, nedvosmisleno potvrđuju hipotezu da je savezništvo u ratu specifična forma odnosa među državama i narodima u konkretnim društveno-istorijskim uslovima. Polazeći od tog saznanja i od uverenja da se unapred ne određuje agresor, već da se on nameće sam, treba prihvatiti jedino moguću alternativu da se prava savezništva mogu ostvarivati samo u uslovima rata i eventualno neposredne ratne opasnosti i da ona pri tome ne moraju biti regulisana formalnopravnim aktom. Takvo savezništvo mora uvek pratiti bliskost i podudarnost osnovnih ciljeva i interesa zemalja koje ulaze u savezničke odnose, pri čemu je bitno opredeljenje da je sve to u funkciji odbrane zemlje gde se isključuje svaka agresivna i osvajačka namera i garantuje poštovanje odredaba međunarodnog prava.

Organizacija ujedinjenih nacija, iako u svemu ne funkcioniše kako je predviđeno Poveljom, danas je jedina gotovo univerzalna međunarodna institucija koja može pružiti kolektivnu zaštitu žrtvi agresije. Kolektivna bezbednost organizovana u okviru Ujedinjenih nacija realan je okvir u kojem mogu delovati nesvrstane zemlje radi očuvanja svoje nezavisnosti, suvereniteta i teritorijalnog integriteta. Uviđajući sve slabosti sistema kolektivne bezbednosti, nesvrstane i druge progresivne zemlje moraju voditi upornu borbu za njegovu dogradnju i istovremeno se zalagati za njegovo ostvarivanje.

Osnivači nesvrstanoosti su često isticali da se Ujedinjene nacije ne mogu zaobilaziti, da se sistem kolektivne bezbednosti može dograditi i do sada ispoljene slabosti otkloniti i da je ta svetska organizacija realan oslonac uspešnoj odbrani nesvrstanih. U kriznim

situacijama, za vreme pretnji silom i pripreme agresije, Ujedinjene nacije mogu imati odlučujuću ulogu u odvrćanju od agresije. Ako je na neku nesvrstanu zemlju izvršena agresija, putem Ujedinjenih nacija mora se obezbediti: (1) da se jasno odredi i proglasi agresor; (2) da se agresoru postavi zahtev da odmah obustavi dejstva i da se povuče sa njene teritorije; (3) da se agresoru naloži da plati celokupnu ratnu štetu; (4) da se prema agresoru preduzmu sankcije koje će ga onesposobiti za slične akcije u budućnosti, i (5) da se zemlji, žrtvi agresije, pruže sve vrste pomoći uključujući, ako to ona bude zahtevala, odnosno ako za to bude potrebe, i oružane snage pod zastavom Ujedinjenih nacija. Da bi ti zahtevi bili na vreme realizovani, neophodno je već sada razraditi strategiju njihovog ostvarivanja.

Politika sile i blokovsko grupisanje usmereni su na širenje uticaja i uspostavljanje dominacije, pre svega, vodećih sila blokova nad vanblokovskim, odnosno nesvrstanim zemljama, zatim na učvršćenje unutrašnje kohezije i održavanje »discipline« unutar blokova i, najzad, na pokušaje ostvarivanja opšte, u prvom redu vojne nadmoćnosti nad suparničkom blokovskom grupacijom. Ovo saznanje, iako nije novo, usmerava međunarodne aktivnosti nesvrstanih zemalja u pravcu suzbijanja dalje bipolarizacije sveta, zaustavljanje trke u naoružavanju, sprečavanja obnavljanja hladnog rata i ratnih sukoba. Bitno je uvek imati na umu da blokovska politika u celini značajno utiče na odbrambenu politiku nesvrstanih i da se o njoj mora voditi računa pri traganju za optimalnim rešenjima individualnog i kolektivnog odbrambenog organizovanja.

Detaljnije izučavanje multilateralnih vojnih saveza, posebno analiza odnosa u NATO i VU, pokazuje da zemlje članice u njima imaju značajnih problema u odnosima sa vodećim silama blokova. Ta analiza je još jednom potvrdila ispravnost opredeljenja za nesvrstanost, neprihvatanje članstva u blokovskim grupacijama i potrebu razvijanja aktivnosti u pravcu njihovog prevazilaženja. Pored toga, ta saznanja nas upućuju na opreznost u razvijanju saradnje sa velikim silama članicama blokova, naročito u uslovima eventualnog rata, jer bi svaki neodmereni aranžman mogao imati dalekosežne posledice.

Nesvrstanost pruža izuzetne mogućnosti u razvijanju gotovo svih oblika saradnje, pružanja pomoći i savezništva u ratu. Delovanje nesvrstanih zemalja putem Ujedinjenih nacija ili samostalno jedan je od fundamentalnih stubova na kojima se zasniva odbrana

osloncem na sopstvene snage. Svojim akcijama pokret nesvrstanih zemalja može odlučujuće uticati na opredeljenje i podršku svetskog javnog mnjenja, s jedne strane, i osudi agresora, s druge strane. Nesvrstane zemlje mogu u multilateralnim ili bilateralnim aranžmanima pružiti sve oblike pomoći koja je potrebna zemlji u ratu. Takvu saradnju je nužno razvijati, s tim ciljem moguće je i potrebno razvijati posebnu aktivnost.

Posebnu pažnju zaslužuje razmatranje mogućnosti prenošenja nadležnosti za rešavanje problema preduzimanjem sankcija protiv agresora, uključujući i intervenciju oružanih snaga pod okriljem Ujedinjenih nacija, sa Saveta bezbednosti na Generalnu skupštinu. Time bi se isključilo pravo veta, pa bi se odluke donosile većinom glasova. Takvu većinu nesvrstani imaju u Generalnoj skupštini. Ova mogućnost, takođe, mogla bi da bude razrađena u okviru aktivnosti nesvrstanih na međunarodnom planu u slučaju agresije na ma koju nesvrstanu zemlju.

Istorijska iskustva Jugoslavije, naročito iz narodnooslobodilačkog rata, kao i iskustva odbrambenih ratova, revolucionarnih i nacionalnooslobodilačkih pokreta posle drugog svetskog rata o ostvarivanju savezničkih odnosa dragocen su izvor saznanja koja moraju biti razmatrana pri odlučivanju o realizaciji osnovnih stavova u pripremi i ostvarivanju saradnje u odbrambenoj sferi među nesvrstanim zemljama.

Pitanje koje zaslužuje posebnu pažnju i izučavanje jeste mogućnost saradnje oružanih snaga savezničkih zemalja, odnosno njihovih zajedničkih operacija. Tu se javlja problem ulaska delova oružanih snaga saveznika, dobrovoljačkih jedinica i sl, na teritoriju zemlje na koju je izvršena agresija. Načelno, to se ne bi moglo prihvatiti. Neprihvatljiv je i boravak oružanih snaga velikih sila i blokovskih grupacija na teritoriji zemlje žrtve agresije. O manjim ili većim snagama prijateljskih nesvrstanih zemalja svaka zemlja bi donosila odluku u skladu sa svojim procenama potrebe, efekata i posledica koje iz toga proizlaze.

*

Danas se u svetu sve više vrši diferencijacija na snage mira i progresu, na jednoj strani, i snage agresije, rata i politike sile, na drugoj strani. Na toj osnovi već danas se mogu sagledati putevi formiranja savezništva u eventualnom ratu. U stvari, odnos pre-

ma pitanju rata i mira određuje i odnos prema agresiji. Agresija na miroljubivu zemlju istovremeno je i agresija na mir u celini, pa samim tim neizbežno vodi angažovanju svih miroljubivih zemalja u borbi protiv agresije.

Ako se imaju u vidu te činjenice, kao i položaj i ugled žrtve agresije koji ona ima među nesvrstanim zemljama, progresivnim i miroljubivim snagama, u međunarodnim organizacijama, posebno u Ujedinjenim nacijama i njenim organima, onda se sa sigurnošću može reći da takva zemlja u eventualnom ratu ne može ostati bez saveznika, bez podrške i pomoći. Uz takvu žrtvu agresije — nesvrstanu zemlju bi se našla ogromna većina čovečanstva, a savezništvo, pomoć i podrška našli bi najbolje konkretne forme i oblike.